

Bursa Tasavvuf Kültüründe Mevlevî Mûsikîşinaslar

Öz: Pınarbaşı Mevlevîhânesi, Bursa tasavvuf tarihinin önde gelen müesseselerindedir. Bursa Mevlevîhânesi, mûsikîşinasları aracılığıyla İstanbul'un dinî mûsikî kültüründen beslenmiş ve Bursa'nın dinî mûsikî birikimini de İstanbul'un dinî mûsikî kültürüne yansıtmıştır. Mevlevî dergâhları arasında zikredilen Pınarbaşı Mevlevîhânesi hem mûsikîşinas postnişinleri hem de yetiştirdiği bestekâr, âyinhan ve neyzenleriyle de temayüz etmiş bir dergâhtır. Çalışmada İsmail Belîğ tarafından kaleme alınan Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'dan başlanarak Mısır Dergahı son şeyhi Mehmed Şemseddin Uluso'y un Yâdigâr-ı Şemsî, Bahâr-ı Şemsî ve Âyine-i Diyâr-ı Şemsî adlı eserleri de dahil olmak üzere Bursa vefeyâtnâmeleri incelenmiş, Bursa Mevlevîlik geleneği bağlamında şehrin dinî mûsikî hayatına katkı sağlayan mûsikîşinasların hayatları ele alınmıştır. Sözü edilen vefeyâtnâmelerde mûsikîşinaslar hakkında sınırlı bilgiler yer almakla birlikte Mehmed Şemseddin Efendi'nin son dönem Mevlevî mûsikîşinasları hakkında verdiği bilgiler Bursa Mevlevîlik tarihi bakımından oldukça önemlidir. Kamil Kepecioğlu'nun Bursa Kütüğü de çalışmaya ışık tutan diğer önemli eserdir.

Şemsettin
ÇOBAN*

Anahtar Kelimeler: Pınarbaşı Mevlevîhânesi, Mûsikîşinas, Âyinhan, Neyzen, Bursa.

Mevlevi Musicians in Bursa Sufi Culture

Abstract: Pınarbaşı Mevlevîhânesi is one of the leading institutions in Bursa Sufi history. Bursa Mevlevîhânesi was nourished by the religious music culture of İstanbul through its musicians and reflected Bursa's religious music accumulation to the religious music culture of İstanbul. The Pınarbaşı Mevlevîhânesi, which is mentioned among the Mevlevî lodges, is both a music dervish lodge and a theme house with the music it has trained. In the study, starting from Güldeste-i Riyâz-ı İrfân, written by İsmail Belîğ, the works of Mısır Lodge sheikh Mehmed Şemseddin Uluso named Yâdigâr-ı Şemsî, Bahâr-ı Şemsî and Âyine-i Diyâr-ı Şemsî were examined. In the context of Bursa Mevlevî tradition, the lives of musicians who contributed to the religious music life of the city were discussed. Although there is limited information about musicians in the mentioned vefayetnames, the information given by Mehmed Şemseddin Efendi about the last period of Mevlevî music is very important in terms of the history of Bursa Mevlevî Order. Another important work that sheds light on the study is Kamil Kepecioğlu's Bursa Book.

Keywords: Pınarbaşı Mevlevîhânesi, Musicians, Ayinhan, Neyzen, Bursa.

* Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk Din Musikisi Anabilim Dalı, Balıkesir, Türkiye. E-posta: semsettincoiban82@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-4494-3700

Giriş

İslam dünyasının en yaygın tarikatlarından biri olan Mevlevîlik Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin eserleri, görüşleri ve yaşam biçimi etrafında şekillenmiştir. Afganistan'ın Belh şehrinde dünyaya gelen Mevlânâ babası Bahâüddin Veled ve ailesiyle birlikte Anadolu'ya gelmiştir. Medrese tahsilinden sonra tasavvufa meylenmiş özellikle Şems-i Tebrizî onun üzerinde derin tesirler bırakmıştır. *Mesnevî*, *Dîvân-ı Kebîr* ve *Fih-i mâfih* Mevlânâ'nın tasavvuf anlayışını yansıtan temel eserlerdir.¹ 13. yüzyıldan başlamak üzere tedricen İslam dünyasının büyük bir bölümüne yayılan Mevlevîlik Osmanlı'nın kuruluşundan tekkelerin kapandığı 1925 yılına kadar Anadolu coğrafyasının en mühim tasavvufi cereyanlarından birini teşkil etmiştir. Merkez âsitanesi Konya'da bulunan Mevlevîlik başta İstanbul olmak üzere Anadolu şehirlerinin önemli bir bölümünde yüzyıllarca tasavvuf kültürüne hizmet etmiştir.² İşlevleri itibarıyla birbirinden farklılık arz eden bu mevlevîhânelerin semâhâne, çilehâne, türbe, selamlık, harem dairesi, hücreler, mutfak ve meşk odalarını ihtiva edenlerine âsitâne, bunlara bağlı daha küçük kapsamlı olanlarına ise zaviye ismi verilmiştir. Öte yandan güzel sanatlarla özellikle de mûsikîyle olan münasebeti sanat tarihinin yanında tasavvuf kültürü açısından da son derece önemlidir. Zira Osmanlı dönemi hem dinî hem de lâ dinî mûsikî kültüründe önde gelen bestekâr ve icrâcılarının büyük bir bölümünü Mevlevîyye'ye mensup mûsikîşinaslar oluşturmuştur.³ Bu bağlamda hem fiziki imkanları hem de yüzyıllar içinde bünyesinden çıkardığı mutasavvıf mûsikîşinaslar ile önem arz eden mevlevîhânelerden biri de Bursa Mevlevîhânesi'dir.

1. Bursa'da Mevlevîlik Kültürü

Bursa'da ilk mevlevîhâne Çekirge yolundaki Demirhisar mevkiinde Hayreddin b. Garip tarafından yaptırılarak dönemin Mevlevî dervişlerine vakfedilmiştir. Bu zaviye daha sonraki yıllarda Dîvâne Mehmed Çelebi tarafından genişletilerek tamir ettirilmiştir. 17. yüzyılın başlarında oturulamayacak kadar harap olan zaviye Derviş Mehmed isimli bir Mevlevî'nin gayretleri ve I. Ahmed'in fermanıyla tekrar tamir ettirilerek hizmete açılmıştır. Bu Mevlevî zaviyesi hakkında daha sonraki kaynaklarda ise herhangi bir bilgiye

¹ Süleyman Uludağ, *İslam Açısından Mûsikî ve Sema* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1998), 358.

² Barihüda Tanrıkorur, "Mevlevîyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/468-469.

³ Mustafa Kara, *Din, Sanat ve Hayat Açısından Tekke ve Zaviyeler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 207.

ulaşılammıştır.⁴

Bursa Mevlevîlik kültüründe Pınarbaşı Mevlevîhânesi'nden önce kullanılan bir diğer dergâh Setbaşı Sempti'nde bulunan Yakub Efendi Dergâhı'dır. Aslen Halvetiyye'ye mensup bu tekke geçici bir süre Mevlevî dervişânına ev sahipliği yapmıştır. Yakub Efendi Dergâhı aynı zamanda yetiştirdiği zâkir ve mûsikîşinaslar ile de şöhret bulmuştur.⁵ Bir diğer mevlevîhânenin de Ulu Camii civarında olduğu nakledilmekle birlikte hakkında yeterli bir bilgi bulunmamaktadır.⁶ Pınarbaşı Sempti'nde bulunan Bursa Mevlevîhânesi ise Cunûnî Ahmed Dede'nin gayretleriyle 1024/1615 yılında inşası tamamlanarak açılmıştır. Bursa'yı ziyaret eden Evliya Çelebi'ye göre bu dergâh müştemilat bakımından diğer dergâhlardan daha büyüktür.⁷ Bursa tasavvuf tarihinin en mühim müesseseleri arasında yer alan Pınarbaşı Mevlevîhânesi yüzyıllar içerisinde çeşitli tamiratlardan geçerek dergâhların kapatıldığı 1925 yılına kadar hizmete devam etmiştir.⁸

Bursa Mevlevîhânesi'nde kuruluşundan itibaren sırasıyla

1. Ahmed Cunûnî Dede (ö. 1030/1620)
2. Zihnî Salih Dede (ö. 1073/1662)
3. Mehmed Dede (ö. 1115/1703)
4. Salih Receb Dede (ö. 1129/1717)
5. Sahib Receb Dede (ö. 1131/1718)
6. Mehmed Şeyhî Dede (ö. 1151/1738)
7. Atâullah Dede (ö. 1214/1799)
8. Salih Dede (ö. 1246/1830)

⁴ Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü I-IV*, Haz. Prof. Dr. Hüseyin Algül, Prof. Dr. Osman Çetin, Prof. Dr. Mefail Hızlı, Prof. Dr. Mustafa Kara, Doç. Dr. Asım Yediyıldız (Bursa: Bursa Kültür AŞ. Yayınları, 2009), 3/190-191; Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler* (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017), 300; Hasan Basri Öcalan, *Bursa Mevlevîhânesi* (Bursa: Bursa Kültür AŞ. Yayınları, 2023), 33.

⁵ Mehmed Şemsetdin Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, Haz. Mustafa Kara, Kadir Atlansoy (Bursa: Uludağ Yayınları, 1997), 495; Suat Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Belîğ'in Gûldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı* (Ankara: Gece Kitaplığı, 216), 337.

⁶ Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 301; Abdurrezzak Tek, "Mevlevîliğin Bursa'daki İzleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (Haziran 2006), 3.

⁷ Hasan Basri Öcalan, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü* (Bursa: Gaye Kitabevi, 2000), 136.

⁸ Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 496; Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Belîğ'in Gûldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, 338.

9. Mehmed Dede (ö. 1248/1832)
10. Nizameddin Dede (ö. 1269/1852)
11. Sabri Dede (ö. 1288/1871)
12. M. Şemseddin Dede (ö. 1349/1930) postnişin olarak görev yapmıştır.⁹

Yaklaşık dört asır boyunca mevcudiyetini devam ettiren Bursa Mevlevîhânesi Bursa'nın ilim, kültür ve sanat hayatında önemli izler bırakmıştır. Başta dergâhın kurucusu Cunûnî Ahmed Dede olmak üzere şiir ve edebiyatta yekta mutasavvıfların yanında Atâullah Dede gibi dinî mûsikî kültürünün en önemli eserleri arasında zikredilen Kutbu'n-Nâyî Osman Dede'nin Mi'râciyyesi'nin Bursa Mevlevîhânesi'nde okunması ve diğer dergâhlara da yayılmasını sağlayan sanatkâr şeyhlere ev sahipliği yapmıştır.¹⁰ Öte yandan bünyesinde yüzyıllar boyunca pek çok mutasavvîf mûsikîşinası barındıran bu dergâh seviyeli bir mûsikî kültürünün Bursa'daki devamlılığı bakımından da mühimdir. Zira Bursa'da dünyaya gelip hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemini idrak eden bestekârlardan İsmail Baha Sürelsan 1925 öncesi dönemde çocukluk hatıraları arasında babası Bahâeddin Efendi tarafından Bursa Mevlevîhânesi'ne götürüldüğünden bahsetmiştir.¹¹ Dolayısıyla dergâhların son dönemine kadar Mevlevîhâne ekseninde Bursa'da güçlü bir dinî mûsikî kültürünün varlığından bahsedilebilir. Ancak bu büyük birikime rağmen sınırlı sayıda Mevlevî mûsikîşinas kaynaklara yansımıştır.

2. Bursa Mevlevîhânesi'ne Mensup Mûsikîşinas Zâtlar

2.1. Mevlûdî Osman Efendi (ö. 1079/1668)

Bursa'da dünyaya gelen Osman Efendi hakkında elimizde bulunan en eski kaynak İsmail Belîğ'in *Güldeste'si*dir. Tasavvuf ve mûsikî çevrelerinde Mevlûdî Osman Efendi denmekle şöret bulmuştur. Süleyman Çelebi Mevlîdî'nin bestekârı Sekban'ın talebesi Ubeyd Efendi'den besteli mevlîdi meşk ederek

⁹ Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 517; Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 311; Abdurrezzak Tek, "Mevlevîliğin Bursa'daki İzleri", 3-12.

¹⁰ Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 504.

¹¹ İsmail Baha Sürelsan, "17 Eylül 1961 Günü Ankara Radyosu'nda Yaptığı Sohbetin Metni" *Mûsikî Mecmuası* (İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi, 1961), 165/161.

kıraatına mezun olmuştur.¹² Osman Efendi besteli mevlîdin icrası kadar meşk silsilesi içinde öğretilmesinde de en mühim halkalarından biri kabul edilmiştir. Zira dönemin yine meşhur bir diğer mûsikîşinası Yeşil Camii imam hatibi el-Hâc Mustafa Efendi besteli mevlîdi Osman Efendi'den meşk ederek bir sonraki asra talebeleri vasıtasıyla taşımıştır.¹³ Osman Efendi Ku'ân'ı Kerim tilaveti ve fenn-i mûsikîdeki maharetiyle Orhan Camii şerifinde devirhan ve Mevlevîhâne'de na'thanlık vazifelerinde bulunmuştur.¹⁴ Onun mûsikî sanatındaki hüneri hakkında:

"Fîrâz-ı nahli gülde bülbül-i nâlân ederler yâd

Sanasın devr okur mahfilde bir sâhib nefes üstâd"

mısraları nakledilmiştir. Pınarbaşı Mezarlığı'nda Mevlevîhâne hizasına defnedilmiştir.¹⁵

2.2. Dervîş Sadâyî (ö. 1066/1655)

Aslen İstanbullu olup çocukluk ve ilk eğitim yılları bu şehirde geçmiştir. Daha sonra Mısır'ın Kahire şehrine göç edip Şeyh İbrahim Gülşenî Asitânesi fukarasından Sadâyî namıyla bilinmiş ve mûsikî ilmindeki mahareti ve sesinin güzelliği ile şöhret bulmuştur. Uzun seyahatlerin ardından zengin dergâh kültürüyle tanınan Bursa'ya yerleşmiştir. Post sahibi mutasavvıf bir mûsikîşinas iken 6 Muharrem 1066/1655'te vefat etmiş, Deveciler Mezarlığı'na defnedilmiştir.¹⁶ Bursa vefeyâtnâmelerinde Gülşeniyye'ye mensup olduğu bildirilmişken Şeyhülislam Mehmed Es'ad Efendi *Atrâbü'l-Âsâr*'da Mevlevî dervîşânından olduğunu nakletmiştir.¹⁷ Devrinin en kudretli mûsikîşinasları arasında yer alan Dervîş Sadâyî'nin vefatına İsmail Belîğ

¹² İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân* (Bursa: Bursa Vilayet Matbaası, 1302/1885), 526; Mehmed Fahreddin Efendi, *Gülzâr-ı İrfân* (İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Şeriyeye, 1098), 350a.

¹³ Bedri Mermutlu, "Besteli Mevlîd Meselesi", *Süleyman Çelebi ve Mevlîd* Ed. Mustafa Kara-Bilal Kemikli (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2007), 418.

¹⁴ İsmail Belîğ, *Güldeste*, 526; Mehmed Fahreddin Efendi, *Gülzâr-ı İrfân* (Ali Emiri Şeriyeye, 1098), 350a-350b; Mahmut Ragıp Gazimihal, *Bursa'da Mûsikî* (Bursa: Bursa Yeni Basımevi, 1943), 13; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi* (İstanbul: Vadi Yayınları, 2017), 62.

¹⁵ İsmail Belîğ, *Güldeste*, 526; Mehmed Fahreddin Efendi, *Gülzâr-ı İrfân* (Ali Emiri Şeriyeye, 1098), 350b; Mehmed Şemseddin Ulusoy, *Âyine-i Diyâr-ı Şemsî*, (El Yazması), Mustafa Kara Özel Kütüphanesi, 459.

¹⁶ İsmail Belîğ, *Güldeste*, 524; Mehmed Fahreddin Efendi, *Gülzâr-ı İrfân* (Ali Emiri Şeriyeye, 1098), 350a; Gazimihal, *Bursa'da Mûsikî*, 12; Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, 61.

¹⁷ Cem Bahar, *Şeyhülislam'ın Müziği -18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Mûsikîsi ve Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Atrâbü'l-Âsâr'ı* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), 247.

*Güldeste'*sinde şu tarihi düşmüştür:

“Ayağın çekti çün Derviş Sadâyî bezm-i fenâdan

Tutup râh-ı adem sûy-i bekâya menzilin buldu

Dedim tarih edince mûrg-i rûhi uçmaya pervâz

Sadâî andelîb-i gülşenî azm-i bekâ kıldı”¹⁸

2.3. Nâcî Ahmed Dede (ö. 1120/1708)

Nâcî Ahmed Dede 1042/1632 yılında Bursa’da dünyaya gelmiştir. Bursa Mevlevîhânesi şeyhi Salih Zihni Dede’nin sohbetinde bulunarak intisap etmiş ve ondan icazet almıştır. Bu sırada din bilimleri tahsilinin yanında Farsçayı da öğrenmiştir.¹⁹ Bursa Mevlevîhânesi’nde çilesini tamamlayarak Dede ünvanı alan Nâcî Ahmed Dede bir müddet sonra İstanbul’a giderek Galata Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Efendi’ye intisap etmiştir. Şeyhi Ahmed Efendi ile birlikte hac yolculuğuna çıkmış, şeyhinin yolculuk esnasında Mısır’da vefatı üzerine İstanbul’a dönüşünde dergâhın şeyhi Arzî Mehmed Dede’ye intisap etmiştir. 1070/1660 yılında ise Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Muhammed Dede’nin vefatı üzerine yerine şeyh olmuştur.²⁰

Kırım Savaşı’na gönüllü olarak iştirak eden Nâcî Ahmed Dede dönüşte dergâhın postunda Yusuf Dede bulunması sebebiyle Galata Mevlevîhânesi postnişinliğine getirilmiştir. On iki yıl kadar burada vazife yaptıktan sonra bilinmeyen bir sebeple görevden el çektirilmiştir. Bir müddet sonra ise Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğine tayin olunmuştur.²¹ Şeyhliği döneminde semâ yasağının kaldırılması sebebiyle bu hadiseye şöyle tarih düşmüştür:

“Gûş-i câna mülhem-i gaybî didi târîhini

Mevlevîler döndi câna aşk-ı Mevlânâ”

Çocukluk ve ilk gençlik yılları Bursa’da geçen Nâcî Ahmed Dede’nin bu süreçte iyi bir eğitim aldığı, özellikle edebiyat ve mûsikîde ileri bir seviyeye ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu sahadaki birikimini İstanbul’a gittikten sonra da geliştiren Ahmed Dede İstanbul’da mûsikî nazariyatına dair dersler vermiştir. Ayrıca Fatih Camii’nde Mesnevî ve kavâid okuttuğu da nakledilen bilgiler arasındadır. Nâcî Ahmed Dede 81 yaşında vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi

¹⁸ İsmail Belîğ, *Güldeste*, 524-525.

¹⁹ Tek, “Mevlevîliğin Bursa’daki İzleri”, 13.

²⁰ İbrahim Benlioğlu, *Bursa’da Yetişen Mûsikîşinaslar* (Bursa: Bursa Akademi Yayınları, 2018), 78.

²¹ Tek, “Mevlevîliğin Bursa’daki İzleri”, 13.

haziresine defnedilmiştir.²²

2.4. Mustafa Dede (ö. 1140/1727)

Cunûnî Ahmed Dede tarafından kurulan Bursa Mevlevîhânesi yüzyıllar içinde Bursa'nın tasavvuf kültürüne önemli katkılar sağladığı gibi pek çok mûsikîşinas zâtın yetişmesine de ev sahipliği yapmıştır. İşte bu isimlerden biri de hakkında sınırlı sayıda bilgiye sahip olunan Neyzen Mustafa Dede'dir. Bursa'da doğmuş, mevlevîhânedede yetişip burada neyzenbaşı olmuştur. 1140/1727 yılında vefat etmiştir. Mezarı tespit edilememekle birlikte Pınarbaşı Mezarlığı'nda olduğu düşünülmektedir. Mustafa Dede'nin neyzenlikteki kudretinin yanında iyi bir bestekâr olduğuna dair bilgilerde mevcuttur. Günümüze sadece Dügâh Evsat Tevşîhi ulaşmıştır.²³

2.5. Veli Dede (ö. 1182/ 1768)

Hakkında sınırlı bilgiye ulaşılabilen bir diğer Mevlevî mûsikîşinas neyzen Veli Dede'dir. Bursa'da doğmuştur. Dede unvanı sebebiyle Bursa Mevlevîhânesi'nde çile tamamladığı tahmin edilmektedir. Neyzenliğe dair ilk eğitimine Bursa'da başlayan Veli Dede'nin zaman zaman İstanbul'a da giderek mûsikî çevrelerinde bulunduğu dair rivayetlerde mevcuttur. 1182/1768 yılında vefat ederek Bursa Mevlevîhânesi'ne defnedilmiştir. Neyzenliğinin yanında iyi bir bestekâr olduğu da bilinen Veli Dede'nin peşrev ve saz semaisi formlarında bazı eserleri günümüze ulaşmıştır. Bu eserler arasında Dügâh Buselik Peşrev ve Saz Semaisi'yle Hicaz Hümayun Peşrevi zikredilebilir.²⁴ Dönem itibarıyla iyi bir neyzen ve bestekâr olduğu tahmin edilen Veli Dede hakkında Bursa vefeyât-nâmelerinin mûsikîşinaslar bölümlerinde herhangi bir bilgiye rastlanmaması da dikkat çekicidir.

2.6. Ragıp Paşa Kitapçısı Âmâ Mehmed Sadık Efendi (ö. 1213/1799)

İstanbul'da dünyaya gelen Âmâ Sadık Efendi ilim tahsilinde devrin ulemasından istifade etmiştir. Daha sonra Vezir Ragıp Paşa'nın kitapçısı olmuştur. Ragıp Paşa'nın vefatından sonra görme yetisini kaybetmiştir. Âmâ olduğu dönemde Bursa'ya gelerek bir müddet tasavvuf ve mûsikî

²² Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü* 2/ 261.

²³ Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB. Yayınları, 1974), 2/47; Benlioğlu, *Bursa'da Yetişen Mûsikîşinaslar*, 71.

²⁴ Benlioğlu, *Bursa'da Yetişen Mûsikîşinaslar*, 82-83.

mahfillerinde bulunmuştur. 1213/1799'da vefat ederek Pınarbaşı Mezarlığı'na defnedilmiştir.²⁵ Vefat tarihini Mehmed Fahreddin Efendi *Gülzâr-ı İrfân*'da 1799 olarak verirken Sadettin Nüzhet Ergun Bakırcı Mehmed Raşid Efendi'nin *Zübdetü'l-vekâyi*'sına dayanarak 1194/1780 veya 1790'lı yıllara vermektedir.²⁶ Amâ Sadık Efendi mûsikî çevrelerinde özellikle şarkı besteleriyle bilinmiş olup kendine mahsus nağmelerle bestelediği peşrevler ile de döneminde dikkat çekmiştir.²⁷ Hem İstanbul hem de Bursa mûsikî çevrelerinde tanınan Sadık Efendi'nin Sultan III. Selim'in musahibi olduğuna dair bilgilerde nakledilmiş olup bu bilgilerden yola çıkarak mûsikî kültürü bakımından velüd bir muhitte yetiştiği anlaşılmaktadır. Onun dini mûsikî çevrelerinde asıl şöhreti ise Bestenigâr makamında bestelediği âyin-i şerif ile olmuştur. Kendisinin dedegândan değil muhibbândan olduğu da nakledilen bilgiler arasındadır.²⁸

2.7. Ahmed Neşâtî Dede (ö. 1206/1792)

Vefeyâtnâmelerde zikredilen Mevlevî mûsikîşinaslardan biri de Hindiler Kalenderhânesi şeyhi Abdullah Efendi'nin (ö.1198/1783) oğlu olan Ahmed Neşâtî Dede'dir. 1761 senesinde Bursa Pınarbaşı Semti'nde dünyaya gelmiştir.²⁹ Tam olarak tarihi belli olmamakla birlikte Hindiler Kalenderhânesi'nin kuruluşu Bursa'nın fethi öncesine kadar gitmektedir. Mehmed Şemseddin Efendi *Yâdigâr-ı Şemsî*'nin ilgili kısmında kalenderhânenin kuruluşuna dair bir hikayede nakletmektedir.³⁰ Kalenderhâne kurulduktan sonra meşihat Kâdirî meşâyihine geçmiştir. Ahmed Neşâtî Dede babası Abdullah Efendi'nin vefatının ardından dergâhın üçüncü postnişini olmuştur. Dergâhta misafirperverliği ve cömertliği ile şöhret bulmuştur. Hicrî 1204/1790 veya 1206/1792 tarihinde vefat etmiş ve dergâhın haziresine defnedilmiştir.³¹

İyi bir eğitim aldığı da nakledilen Ahmed Efendi bu yıllarda mûsikîye de heves ederek neyzenliği ile şöhret bulmuştur. *Yâdigâr-ı Şemsî*'de bu hususta "*fenn-i mûsikîde üstâd*" bir zât olarak tavsif edildiği gibi neyzenlikteki mahareti hakkında "*sâhib-i yed-i tûlâ*" ifadeleri yer almıştır. Dergâhı Mevlevîhâne'ye de yakın bir muhitte bulunan Ahmed Neşati Dede'nin Bursa Mevlevîhânesi'nin

²⁵ Mehmed Fahreddin Efendi, *Gülzâr-ı İrfân* (Ali Emiri Şeriyeye, 1098), 355a-355b-356a.

²⁶ Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, 186.

²⁷ Mehmed Fahreddin Efendi, *Gülzâr-ı İrfân* (Ali Emiri Şeriyeye, 1098), 356a.

²⁸ Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, 186-187.

²⁹ Gazzizâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn* (Bursa: BEEK. Orhan Kitaplığı, 1041), 10a.

³⁰ Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 590.

³¹ Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 590; Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 226.

Cuma günleri mutrip heyetinde de bulunarak ney üflediği ve güzel sesiyle na'thanlık yaptığı da hakkında verilen bilgiler arasındadır.³²

2.8. Atullah Dede (ö. 1214/1799)

Bursa Mevlevîhânesi'nin yedinci postnişini olan Atullah Dede pederi Mehmed Sadık Dede'nin yerine dergâha şeyh olmuştur. Vakur ve hüsn-i ahlak sahibi bir zât olarak çevresinden büyük hürmet görmüştür. Cunûnî Ahmed Dede'nin Bursa'ya gelişinden sonra inşa olunan Bursa Mevlevîhânesi şehrin dinî kültürüne önemli katkılar sağladığı gibi sanat hayatında da mühim tesirler bırakmıştır. Özellikle dini mûsikî kültürü açısından yüzyıllar içinde pek çok zâtin yetişmesine ev sahipliği yapan Bursa Mevlevîhânesi İstanbul mûsikî birikiminin Bursa'ya taşınmasında da öncü müesseseler arasında yer almıştır. Bu bağlamda Atullah Dede Kutbü'n-nâyî Osman Dede tarafından bestelenen mi'râciyye'nin Bursa'ya intikali ve diğer dergâhlara yayılmasını sağlayan zât olarak bilinmektedir.³³

Kaynaklarda kendisinin icrâ ve mûsikîşinaslığına dair detaylı bir bilgi bulunmamakla birlikte dönem itibarıyla Türk din mûsikîsinin en sanatlı ve uzun eseri olarak nitelendirilebilecek bir bestenin onun gayretleriyle 1208/1793 Mi'râc Kandili'nde önce mevlevîhânedede daha sonra ise Bursalı mutasavvıf mûsikîşinaslar vasıtasıyla diğer dergâhlara yayılması Atullah Dede'nin bu sahadaki öncü şahsiyetini ortaya koymaktadır.³⁴ Sadece Osmanlı dönemi ile sınırlı kalmayıp günümüzde de Numâniyye Dergâhı ve Mahkeme Camii'nde her Mi'râc Kandili devam eden bu geleneği başlatan Atullah Dede'nin mûsikî ile ileri seviyede bir münasebetinin olduğu çıkarılabilir. Postnişinliği döneminde mevlevîhânenin onarımı için de büyük gayretler gösteren Atullah Dede 1214/1799 yılında vefat etmiş ve dergâhın haziresine defnedilmiştir.³⁵

2.9. Emin Mehmed Rauf (ö. 1235/1820)

Aslen Bursalıdır. İyi bir hafız olan Emin Mehmed Rauf Efendi sesinin güzelliğiyle önce Salihzâde Esad Efendi'ye daha sonra ise II. Mahmud'a imam olmuştur. 1235/1820 yılında İstanbul'da vefat etmiş olup Üsküdar'a

³² Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 590; Benlioğlu, *Bursa'da Yetişen Mûsikîşinaslar*, 51.

³³ Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin Efendi, *Gülzâr-ı Sülehâ ve Vefeyât-ı Urefâ* (Bursa: BEEK, Orhan Kitaplığı, 1018/2), 123b; Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 504; Tek, "Mevlevîliğin Bursa'daki İzleri", 8.

³⁴ Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 504; Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 313.

³⁵ Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 505.

defnedilmiştir.³⁶

2.10. Arif Dede (ö. 1230/1815)

Ataullah Dede'nin vefatından sonra mahdumları Ahmed Dede ve Salih Dede mevlevîhânedede postnişîn olmuştur. Salih Dede'nin Hicaz'da vefatı üzerine İstanbul meşâyih-i kirâmından Seyyid Nizameddin Efendi'nin soyundan gelen Sindi Halil Efendi Dergâhı şeyhi Abdülkadir Efendi'nin oğlu Mehmed Dede postnişîn olmuştur. Abdülkadir Efendi'nin vefatı üzerine Mehmed Dede ve kardeşleri yetim kalmıştır. Dergâhın varidatı olmaması sebebiyle valideleri Mevlevî mühibbânından olan Arif Dede ile evlenmiştir. Bu münasebetle üvey pederi Arif Dede ile birlikte Mevlevîyye'ye meylederek Yenikapı Mevlevîhânesi postnişîni Osman Dede'nin pederi Baki Dede'ye intisap ederek çile tamamlamıştır. Bir müddet sonra ise Arif Dede ile birlikte Bursa'ya gelerek mevlevîhânedede aşçıbaşılık vazifesine getirilmiştir. Arif Dede ise hem engin mûsikî bilgisi hem de devrinin önde gelen neyzenlerinden biri olarak Bursa Mevlevîhânesi'nde neyzenbaşı olmuştur.³⁷ Mevlevî mûsikînaslar bakımından İstanbul-Bursa etkileşiminin önemli örneklerinden biri olan Arif Dede 1230/1815 yılında vefat ederek mevlevîhânenin haziresine defnedilmiştir. Arif Dede'nin vefatına ihvanından bir şair şöyle tarih düştür:

“Neyzen-i dergâh-ı Mevlânâ cenâb-ı Ârif

Mutrib-i nağme-serây-ı pür-hüner

Cây-ı âsâyiş değil gördi cihân

Âlem-i câna hemen itdi sefer

Didi gelin dû zebân târîhini

Oldı Ârif Dede'ye cennet makarr”³⁸

2.11. Neyzen Hasib Efendi (ö. 1278/1861)

Celvetiyye Tarîkatı'ndan hulefâsından olan Hasib Efendi Tahtakale İnebey Hamamı civarındaki hânesini vakfederek Mecidiye Dergâhı ismiyle tevsim etmiştir. Evlatlarına meşruta olmak üzere vakfettiği bu yapı daha sonra Belediye tarafından istimlak edilerek tahıl pazarı haline getirilmiştir. Neyzen

³⁶ Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, 2/27.

³⁷ Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 507-508; Tek, “Mevlevîliğin Bursa'daki İzleri”, 10.

³⁸ Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 508; *Âyine-i Diyâr-ı Şemsî*, 460.

Hasîb Efendi Bursa'da devrinin en kudretli neyzenlerinden biri olarak bilinmiştir Muhîbbân-ı Mevlevîyye'den olan Hasîb Efendi'nin neyzenlikteki maharetini Şemseddin Efendi "*Mûsikîde bâ-husus ney üflemekte fâiku'l-akrân, muşârûn bi'l-benân olub*" ifadeleriyle dile getirmiştir. Neyzenlikte üstâd-ı küll olarak nitelendirilen Hasîb Efendi bu fende maharetiyle Mevlevîhâne'de neyzenbaşılık vazîfesini îfâ etmiştir. Mahdumu Nesîb Efendi ise babasından daha kudretli bir neyzen olarak bilinmiştir. Her ikisinin beraber olduğu meclislerde dinleyenler üzerinde derin tesirler bıraktıkları yine nakledilen bilgiler arasındadır. Neyzen Hasîb Efendi'nin oğlu Nesîb Efendi ve birâderi Cemil Efendi memuriyetleri sebebiyle Bursa'daki bu dergâhta uzun süre bulunamamıştır. Emekliliğinin akabinde Cemil Efendi Bursa'ya gelmiş ancak dergâhın tamiratiyle meşgul iken 1895/1896 yılında hamamda aniden vefat etmiştir. Neyzen Hasîb Efendi ise 1277/1860-1861 yılında vefat ederek Pınarbaşı Mezarlığı'nda Hindiler Tekkesi civarına defnedilmiştir. Hasîb Efendi'nin neyzen olan oğlu Nesîb Efendi ise İstanbul'da kalmıştır. Neyzen Hasîb Efendi'nin Cemil Efendi'den torunu olan Salih Efendi de mûsikîye âşînâ bir zât olup muhrik sadâsı ile bazı tekkelerde zâkirlik yapmıştır. Fakat sefaletten dolayı 1312/1894 yılında vefat etmiştir.³⁹

2.12. Hafız Ulvi Ali Dede (ö. 1303/1886)

Ulvi Dede aslen Afyonkarahisarlı olup Mevlevîyye'ye mensup bir aileden gelmektedir. Babası Ömer Sıddık Efendi'dir. 1218/1803 senesinde dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlarda ilim tahsiline başlayan Ulvi Dede 12 yaşında hafız olmuş, Afyonkarahisar Mevlevî şeyhi Reşid Çelebi'ye intisap ve fenn-i hat meşkiyle 1236/1821 senesinde mevlevîhânenin imametine tayin olunmuştur. 1245/1829 senesinde ise İstanbul'a giderek Galata Mevlevîhânesi'nde bin bir gün çilesini tamamlamıştır. Mûsikîdeki mahareti sebebiyle Beşiktaş Mevlevîhânesi kudümzenliği vazifesine getirilen Ulvi Dede aynı zamanda hat sanatındaki vüs'atıyla de devrinin önemli zâtları arasında yer almıştır. Bir gün Dolmabahçe Sarayı'na davet edilerek padişah için bir Kur'ân'ı Kerim yazması irâde olunmuştur. Bu eserin bitiminde padişahın büyük takdirini kazanan Ulvi Ali Dede Üsküdar Tavâşî Hasan Ağa Camii'ne imam, mektebine de muallim olarak tayin edilmiştir.⁴⁰

1255/1839'da evlenen Ulvi Dede Üsküdar Mevlevîhânesi'nde kudümzenbaşılığı ifa etmekte iken Kılıç Ali Paşa Camii mesnevîhanlığı vazifesi de kendisine verilmiştir. 1268/1852 senesinde eşinin vefatından sonra memleketi Afyonkarahisar'a gitmek üzere yola çıkmış, Bursa Mevlevîhânesi'nde misafir olduğu sırada Şehadet Camii hitabet vazifesi

³⁹ Ulusoy, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 481; *Âyine-i Diyâr-ı Şemsî*, 465.

⁴⁰ Ulusoy, *Bahâr-ı Şemsî*, 53-54; *Âyine-i Diyâr-ı Şemsî*, 417-442-443.

kadrosunun boş olmasından dolayı bu göreve getirilerek Bursa'da kalmıştır. 1271/1855 Büyük Bursa Depremi'nde Şehadet Camii'nin yıkılması üzerine İstanbul'a dönmüştür. Ancak kısa bir müddet sonra Bursa Hüdâvendigâr Camii baş imamlığı vazifesine getirilerek tekrar Bursa'ya gelmiştir. 1305/1887 yılında vefat eden Ulvi Dede mevlevîhânenin karşısında Pınarbaşı Mezarlığı'na defnedilmiştir. Hem ilmî hem de sanatsal yönüyle dönemin Bursa'sının en mühim Mevlevî zâtları arasında yer alan Ulvi Dede'nin bu birikimi özellikle mûsikîşinas iki oğlu âyinhan Hulusi Dede ve Neyzen Muhtar Dede ile devam etmiştir. Vefatına şöyle tarih düşülmüştür:

Hafız Dede Efendi kıldı vedâ-ı fâni

Şehrâh-ı Mevlevîden bir zât idi dil-âgâh

Sultân Murâd-ı Evvel mihrâb-ı câmiinde

Olmuştu başimamet ona muvâzabetgâh

Kur'ân tilâvetinde hoş-hân idi hoş-elhân

Etmîşti hüs-i ahvâl insân-ı Cenâbullah

Âyin-hanlığıyla hoş eyleyip safâyı

Efzûn olurdu daim şevk-i semâ-ı dergâh

Nakş etti harf-i mu'cem levh-i beyân-a târîh

Hafız Ali Efendi göçtü bekâyâ nâ-gâh (1305)⁴¹

2.13. Osman Dede (ö. 1303/1886)

Bursa Mevlevîhânesi'nde uzun yıllar semazenbaşılık ve aşçıbaşılık görevlerinde bulunan Osman Dede vakur ve mütevazı bir zât olarak bilinmiştir. 1303/1886 yılında vefat ederek mevlevîhâne kapısı karşısında defnedilmiştir. Mukabele esnasında mehib simasıyla semazenler arasında vakûrâne dolaşmasıyla dervîşâna ve ziyaretçilere mehâbet vermiştir. Vefatından sonra yerinin doldurulamadığı Şemseddin Efendi'nin naklettiği bilgiler arasındadır.⁴²

2.14. Hafız Ali Efendi (ö. 1305/1888)

19. yüzyılda Bursa Mevlevîhânesi'nin yetiştirdiği önde gelen

⁴¹ Ulusoy, *Bahâr-ı Şemsî*, 54-55.

⁴² Ulusoy, *Bahâr-ı Şemsî*, 53.

mûsikîşinaslardan biri de Hafız Ali Efendi'dir. Hayatına dair kaynaklarda bir bilgiye ulaşamasa da Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki mezar taşından iyi bir kârî ve âyinhan olduğu anlaşılmaktadır. Kiraatının güzelliği sebebiyle Murad Hüdâvendigâr Camii baş imam hatipliği vazifesinde bulunan Hafız Ali Efendi aynı zamanda mevlevîhânedeki âyinhanlık da yapmıştır. Pınarbaşı Mezarlığı'ndaki şâhidesine şöyle tarih düşülmüştür:

"Hafız Dede Efendi kıldı vedâ'-ı fânî

Şehrâh-ı Mevlevîde bir zât idi dil-âgâh

Sultan Murad ol mihrâb-ı camiinde

Olmuştu baş imamet ona muvâzabetgâh

Kur'ân tilâvetinde hoş-hân idi hoşelhân

Etmışti hüsn-i ahvâl ihsan Cenâb-ı Allah

Âyin-hânlığıyla bahş eyleyüb safâyı

Efzûn olurdu dâim şevk semâ'-ı dergâh

Nakş etti harf-i mu'cem levh-i beyâna târih

Hafız Ali Efendi göçtü bekâyâ nâgâh" 1305/1888⁴³

2.15. İzzet Dede (ö. 1306/1889)

Harc vekili Mehmed Efendi'nin kardeşidir. Mevlevîhânedeki neyzenbaşılık vazifesinde bulunup makâmâta vâkîf, usûle 'ârif bir zât olarak bilinmiştir. 1306/1889 yılında vefat edip mevlevîhâne karşısında Pınarbaşı Mezarlığı'na defnedilmiştir. Neyzenlik hususunda bir çok talebe yetiştirmiş, kendine hayru'l-halef olan Ulvi Ali Dede'nin mahdumu Hâfız Muhtâr Dede'nin ta'lîm kerdelerindedir. Neyzen İzzet Dede tasavvuf çevrelerinde beşûş, halîm selîm bir zât olarak tanınmıştır.⁴⁴

2.16. Hüseyin Efendi. (ö. 1321/1903)

Pınarbaşı Mahallesi'nde dünyaya gelen Hüseyin Dede mevlevîhânenin kudümzenbaşılığı ile şöhret bulmuştur. Önce Sâdî Dergâhı şeyhi Said Efendi'ye intisap etmiş bu arada devrin mûsikîşinaslarından istifade ederek pek çok ilahi ve âyinler meşk ederek mûsikîde üstâd-ı yektâ olmuştur. Mısırî Dergâhı şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi'nin hatiplik vazifesinde bulunduğu Pınarbaşı

⁴³ Tek, "Mevlevîliğin Bursa'daki İzleri", 21.

⁴⁴ Ulusoy, *Âyine-i Diyâr-ı Şemsî*, 460.

Camii'nin müezzinliğini de yapmıştır. 5 Mayıs 1319/1903 tarihinde yaşı sekseni geçmiş iken vefat ederek Düstürhan Türbesi'nin doğu cihetine defnedilmiştir. Mahdumu Emin Dede de tekkelerin ilgasına kadar babası Hüseyin Dede'nin vazifesini devam ettirmiştir. Emin Dede bütün âyinleri tekmil olarak okuyan bir âyinhan olarak bilinmiştir.⁴⁵

2.17. Mustafa Rıza Efendi. (ö. 1328/1910)

Ulu Camii imamlarından Reisü'l-Kurrâ Hafız Mehmed Efendi'nin oğludur. 1246/1830 yılında Şeker Hoca Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Müftü Abdurrahman Efendi'den medrese ilimlerini, Müftü Hafız İbrahim Efendi'den de kıraat ilmini tahsil etmiştir. Hem ilmî müktesebatı hem de hafızlığı ve güzel sesi sebebiyle henüz yirmi dört yaşında iken Ulu Camii imamlığına tayin olunmuştur. 1271/1855 yılında vuku bulan büyük Bursa depreminde Ulu Cami'nin hasar görmesi sebebiyle İstanbul'a gitmiştir. Sesinin ve kıraatının güzelliği nedeniyle Evkaf Nazırı Hüseyin Paşa'nın hususi imamı olmuştur. Bunun yanında Eyüp Sultan Vakfı'nın yardımlarının fukaraya dağıtılmasında da vazife almıştır. Bu arada Mevlevî şeyhi Mehmed Nazif Efendi ile Bedevî şeyhi Hüseyin Efendi'ye intisap etmiştir. Ulu Camii'nin tamiratının ardından tekrar Bursa'ya dönen Mustafa Rıza Efendi bir müddet Üftâde Camii hatipliği ile çeşitli medreselerde müderrislik vazifelerinde bulunmuştur. 1311/1893 yılında ise Yıldırım Medresesi müderrisi iken Bursa'da bulunan müderrislere başkanlık etmiştir. Mutasavvıf bir medreseli olarak medreselerin tamirâtı ve ihyasının yanında yetiştirdiği talebeler ile de Bursa'nın ilmî kültürüne çok önemli katkılar sağlamıştır. Bu gayretleri sebebiyle Osmanî ve Mecîdî nişanlarıyla taltif edilmiştir. 1328/1910'da seksen bir yaşında iken vefat etmiş ve Üftâde Türbesi karşısındaki hazireye defnedilmiştir.⁴⁶

2.18. Neyzen Muhtar Dede (ö. 1347/1929)

Hafız Ulvi Dede'nin küçük oğludur. Bursa Mevlevîhânesi'nin velüd mûsikî ortamında yetişmiştir. Büyük kardeşi âyinhan Hulûsî Dede mevlevîhânenin kudumzenbaşı olduğu gibi kendisi de dergâhın neyzenbaşı olmuştur. Neyzenlikteki kudreti sebebiyle Mehmed Şemseddin Efendi "*Bakiyyetü's-selef olub bir daha Bursa'da misli yoktur ve olmayacaktır*" ifadelerini kullanmıştır.⁴⁷ Neydeki icrası kadar nazariyat bilgisiyle de devrin Bursa'sının önde gelen mûsikîşinasları arasında yer alan Muhtar Dede dergâhların kapanmasından

⁴⁵ Ulusoy, *Bahâr-ı Şemsî*, 148.

⁴⁶ Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, 3/ 425; Tek, "Mevleviliğin Bursa'daki İzleri", 15.

⁴⁷ Ulusoy, *Âyine-i Diyâr-ı Şemsî*, 446.

sonra Bursa gezek meclislerine neyi ile iştirak ederek Osmanlı ile Cumhuriyet Dönemi arasında bu sahanın köprü şahsiyetlerinde biri olmuştur. 1347/1929 yılında vefat etmiş, Zindankapı Mezarlığı'na defnedilmiştir.⁴⁸

2.19. Kudümzenbaşı Hulûsi Dede (ö. 1351/1933)

Bursa Mevlevîhânesi ser âyinhanı Hafız Ali Ulvi Dede'nin büyük oğludur. Babası Ulvi Dede'den sonra dergâhın âyinhanı ve kudümzenbaşı olmuştur. Usûl-i Mevlevîyye'nin icrâsında devrinin en yekta zâtı olarak tanınmıştır. Dergâhların kapanmasından sonra Şehadet Camii'nde hitabet vazifesini ifa ederken seksen dört yaşında 1351/1933 senesinde vefat etmiş olup Pınarbaşı Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mehmed Şemseddin Efendi kardeşi Neyzen Muhtar Dede için kullandığı ifadeleri Hulûsi Dede'nin mûsikî müktesebatı içinde kullanarak "*Bursa'da emsâli olmadığı gibi dergâhların seddi üzerine tabî bu gibi âyinhânlar artık yetişemeyecektir*" cümlesiyle dile getirmiştir.⁴⁹

Sonuç

Osmanlı mûsikî kültürünün temelini teşkil eden Bursa fethedildiği 1326'dan dergâhların kapatıldığı 1925 yılına kadar zengin dinî mûsikî birikimiyle de temayüz etmiş bir şehirdir. Erken dönemde İbn Battûta'nın bir Âhi Zâviyesi daha sonra Evliya Çelebi'nin ise Mevlevîhâne gibi dergâhların seviyeli bir tekke mûsikîsi ortamını eserlerinde dile getirmesi şehrin yüzyıllar boyunca sahip olduğu bu birikimi ortaya koymaktadır. Anadolu'daki diğer Mevlevîhânelere göre daha geç sayılabilecek bir dönemde kurulan Bursa Mevlevîhânesi şehrin dinî ve sanatsal hayatında önemli izler bırakmıştır. Celvetî, Sâdî, Kâdirî-Eşrefî ve Mısırî dergâhlarına müntesip mûsikîşinasların yanında Bursa Pınarbaşı Mevlevîhânesi'nde yetişen mûsikîşinaslar ile de Bursa'da yüzyıllar boyu tekke mûsikîsi hayat bulmuştur. Mûsikîşinaslar bağlamında İstanbul-Bursa etkileşiminin görüldüğü dergâhlardan biri Mevlevîhânedir. Bursa Mevlevîhânesi'ne mensup Âmâ Mehmed Sadık Efendi, Veli Dede ve Hafız Ulvi Dede bu etkileşimin sembol isimleridir. Bu sanatkarların bestekârlık yönüyle de ön plana çıkması Mevlevîhânenin Bursa mûsikî kültürü açısından öncü müesseselerden biri olduğunu da göstermektedir. Diğer taraftan son kudümzenbaşı ve âyinhanlardan Hulûsi Dede ile son neyzenbaşı Muhtar Dede'nin bu büyük birikimi Cumhuriyet Dönemine taşıyan isimler arasında yer alması Mevlevîhânenin 1920'li yıllarda dahi sahip olduğu mûsikî zenginliğine işaret etmektedir. Bununla birlikte yaklaşık dört asır boyunca Bursa dinî hayatına hizmet eden bu dergâha müntesip Mevlevî mûsikîşinasların sınırlı

⁴⁸ Ulusoy, *Bahâr-ı Şemsî*, 55.

⁴⁹ Ulusoy, *Âyine-i Diyâr-ı Şemsî*, 447, *Bahâr-ı Şemsî*, 55.

sayıda kaynaklara yansımış olması da dikkat çekicidir. Zira Bursa vefeyâtnâmelerinin mûsikîşinas bölümleri incelendiğinde bu durum açık bir biçimde görülmektedir. Vefeyâtnâme müelliflerinin kendi dergâhlarına müntesip zâkir ve mûsikîşinasların hayat hikayelerini önceleyen bir bilgi aktarımının yanında Bursa Mevlevîhânesine mensup mûsikîşinas zâtlar özelinde bir eserin vücut bulmamış olması da bu sahada sınırlı bir bilgiye ulaşmamıza sebep olmuştur. Ancak verdiği eserler ile Bursa tasavvuf tarihinin en mühim simalarından Mısırî Dergâhı son şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi'nin muasırı olan Mevlevî mûsikîşinaslar hakkında verdiği bilgiler bu sahadaki sınırlı bilgiyi nisbî olarak zenginleştirmiştir.

Kaynakça

- Bahar, Cem. *Şeyhülislam'ın Müziği-18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Mûsikîsi ve Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Atrâbü'l-Âsâr'ı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. Basım. 2017.
- Benlioğlu, İbrahim. *Bursa'da Yetişen Mûsikîşinaslar*. Bursa: Bursa Akademi Yayınları, 2018.
- Donuk, Suat. *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*. Ankara: Gece Kitaplığı. 2016.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 7. Basım. 2004.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Türk Mûsikîsi Antolojisi*. İstanbul: Vadi Yayınları, 2017.
- Eşrefzâde Ahmed Ziyaeddin Efendi. *Gülzâr-ı Sülehâ ve Vefeyât-ı Urefâ*. BEEK, Orhan Kit. Nu. 1918/2, 123b.
- Gazimihal, Mahmut Ragıp. *Bursa'da Mûsikî*. Bursa: Bursa Yeni Basımevi, 1943.
- Gazzîzâde Abdüllatif Efendi. *Ravzatü'l Müflihûn*. BEEK, Orhan Kit. Nu. 1041, 10a.
- İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*. Bursa: Bursa Vilayet Matbaası, 1302/1885.
- Kara, Mustafa. *Din, Sanat ve Hayat Açısından Tekke ve Zaviyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 4. Basım. 1999.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 6. Basım, 2003.
- Kara, Mustafa. *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017.
- Kepecioğlu, Kamil. *Bursa Kütüğü I-IV*. Haz. Prof. Dr. Hüseyin Algül, Prof. Dr. Osman Çetin, Prof. Dr. Mefail Hızlı, Prof. Dr. Mustafa Kara, Doç. Dr. Asım Yedişildiz, Bursa: Bursa Kültür AŞ. Yayınları, 2009.
- Mehmed Fahreddin Efendi, *Gülzâr-ı İrfân*. İstanbul: Millet Ktp. Ali Emiri Şeriyeye, Nu. 1098, 350a-356a.
- Mermutlu, Bedri. "Besteli Mevlîd Meselesi", *Süleyman Çelebi ve Mevlîd*. Ed. Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2007.
- Öcalan, Hasan Basri. *Bursa'da Tasavvuf Kültürü*. Bursa: Gaye Kitabevi, 2000.

- Öcalan, Hasan Basri. *Bursa Mevlevîhânesi* Bursa: Bursa Kültür AŞ. Yayınları, 2023.
- Öztuna, Yılmaz. *Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi I-II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1974.
- Sürelsan, İsmail Baha. "17 Eylül 1961 Günü Ankara Radyosu'unda Yaptığı Sohbetin Metni" *Mûsikî Mecmuası* İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi, 165, 1961.
- Tanrıkorur, Barihüda. "Mevlevîyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/468-469. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Tek, Abdurrezzak. "Mevlevîliğin Bursa'daki İzleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (Haziran 2006), 1-27.
- Uludağ, Süleyman. *İslam Açısından Mûsikî ve Semâ*. İstanbul: Marifet Yayınları, 3. Basım, 1998.
- Ulusoy, Mehmed Şemseddin. *Âyine-i Diyâr-ı Şemsî*. Mustafa Kara Özel Kütüphanesi.
- Ulusoy, Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî-Bursa Dergâhları I-II*. Haz. Mustafa Kara, Kadir Atlansoy, Bursa: Uludağ Yayınları, 1997.
- Ulusoy, Mehmed Şemseddin. *Bahâr-ı Şemsî- Bursalı Mutasavvıflar Âlimler ve Meşhurlar*. Haz. Mustafa Kara, Serhat Gültaş, Olcay Kocatürk, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2021.

